

LÜBNAN'DA ÇOKLU GÜÇ PAYLAŞIMI VE ORTAKLIKÇI DEMOKRASİ ZEMİNİNİN ARAP AYAKLANMALARI SONRASI GELECEĞİ *

Nur KÖPRÜLÜ**
İlker Salih EBREM***

Özet

Lübnan içerisinde barındırdığı birçok mezhepten topluluklar ve kendine özgü siyasal yapısı sebebiyle birçok araştırmacı tarafından Ortadoğu'nun 'minyatür' ülkesi olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel olarak diğer Ortadoğu ülkelerinden farklı bir siyasal yapı ve meşruiyet zemini çerçevesinde yapılandırılan Lübnan'da devlet ve ulus inşa süreçlerini değerlendirebilmek için hem mezhepçi hem de bu mezheplerin bölgesel ve küresel politikalarına ve ittifaklarına işaret etmek gerekmektedir. Osmanlı yönetimi sırasında çeşitli yönetim şekilleri denenen bugünkü Lübnan'da mezheplerin etkisinin yönetim şekillerine de yansdığı bir siyasal yapı inşa edilmiştir. Ortadoğu'da yaşanan Filistin sorunundan derinden etkilenen Lübnan, 1975-1989 yılları arasında iç savaş yaşamış ve bunun sonucunda toplum içerisinde ayrışmalar başlamıştır. 2005 yılında Lübnan toplumunun simge ismi olan Refik Hariri'nin bir suikast sonucu hayatını kaybetmesi ile mezheplerarası ayrışma derinleşmiş ve bu ayrışma 8 ve 14 Mart Hareketlerini ortaya çıkarmıştır. 2005 yılından bu yana Lübnan iç siyaseti bu iki hareket üzerinden şekillenirken, iç ve dış aktörlerin etkisi ile Lübnan siyaseti âdete ülkelerarası bir güç mücadelesine sahne olmuştur. Arap dünyasında 2011 yılı itibarı ile süregelen toplumsal hareketlerin – özelde Suriye'de – sekteryan karakteri Lübnan'nın kırılğan çoklu güç paylaşım mekanizmasının geleceğini bir kez daha gündeme taşımıştır.

Anahtar Kelimeler: Lübnan, Ortaklıkçı Demokrasi, Güç Paylaşımı, Mezhepsel Ayrılık, Hariri Sonrası Dönem, Arap Baharı

THE PLURALIST POWER-SHARING IN LEBANON AND THE FUTURE OF CONSOCIATIONAL DEMOCRACY IN THE POST- ARAB UPRISING

Abstract

Lebanon is mostly regarded as the 'miniature' country of the Middle East due to its sectarian groups and sui generis political structure. In order to examine the processes of state and nation formation in Lebanon which have been constructed on a distinct power-sharing system and source of legitimacy; it is central to analyze the sectarian cleavage in the country as well as the regional and global policies and alliances of these sectarian groups. Since the Ottoman times

* Bu makale Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans derecesi alan İlker Salih Ebreml'in "Lübnan'da Çoklu Güç Dengesinin 8 ve 14 Mart Hareketleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi" başlıklı Tez çalışmasından yola çıkılarak kaleme alınmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yakın Doğu Enstitüsü, KKTC.

*** Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora öğrencisi. Siirt Üniversitesi, Kurtalan M.Y.O Dış Ticaret Bölümü Öğretim Görevlisi.

Akademik ORTA DOĞU, Cilt 8, Sayı 1, 2013

various political systems had developed to rule Lebanon on the basis of its demographic structure and sectarian groups. Partly due to the Palestinian problem in the Middle East, the division among the sectarian groups had culminated in a long and devastating civil war between 1975 and 1989. The sectarian cleavage has then precipitated in the aftermath of the assassination of Rafiq al-Hariri (who was the former prime-minister) which led to the emergence of two camps in Lebanon; i.e. 8th March and 14th March groups. Since then the political landscape in Lebanon has been shaped on the basis of these two camps and turned into an intra-state power struggle with the adherence and influence of internal and regional actors. In this respect, the sectarian character of the uprisings in Syria following the Arab Spring resurfaced the very question of the future of the fragile pluralist power-sharing mechanism in Lebanon.

Key Words: Lebanon, Consociational Democracy, Power-sharing, Sectarian Cleavage, Post-Hariri Era, Arab Spring

Giriş

Demografik yapısı itibari ile hassas siyasal dengeler üzerine kurulan Lübnan Cumhuriyeti, bağımsızlığını kazandığı 1943 yılından günümüze kadar olan süreçte, kendine özgü yönetim şekli ile diğer Ortadoğu ülkelerden birçok noktada farklılık göstermektedir. Çok merkezli siyasi yapısı ve çeşitli etnik ve mezhepler arasındaki etkileşim sebebi ile Lübnan, ulus inşa sürecinde ciddi sıkıntılar yaşamış ve mezhepsel (ve etnik) kimliklerin, ulusal kimliğin önüne geçtiği bir nitelik taşımaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu yönetimi sırasında, nüfusa ve barındırdığı etnik ve mezhepsel topluluklara dayalı bir yapı ile yönetilen Lübnan’da çeşitli yönetim şekilleri denenmiş, Fransız manda yönetimi sırasında ortaklıkçı demokrasi modeli üzerinde uzlaşılarak, Lübnan Ortadoğu’nun nev-i şahsına münhasır bir ülkesi haline gelmiştir.

Tarihsel perspektif içerisinde, Batı’da baskın devlet modeli olarak ortaya çıkan cumhuriyetçi-liberal demokratik model yanı sıra onun kadar yaygın olmasa da bir diğer demokrasi modeli daha göz çarpmaktadır. Bu model, ortaklıkçı demokrasi modelidir. Ortaklıkçı demokrasi, liberal demokrasinin özellikle Afrika ve Asya’da sömürgecilik sonrası dönemde uygulanan devletlerde uğradığı başarısızlık karşısında önerilen birtakım kurumsal düzenlemelerin oluşturduğu sistematik bir çerçeveye karşılık gelmektedir. Liberal demokrasiye nazaran az sayıda ülke ile sınırlı kalan bu modelin ayırıcı özelliği grup farklılıkları ile birlikte bireysel haklara ilaveten kolektif hakları tanımış olmasıdır.¹

Ortaklıkçı demokrasi modelini geliştiren Arend Lijphart’ın kuramından yola çıkarak, ortaklıkçı demokrasi (*consociational democracy*) adı ile

¹ ULUŞAHİN, Nur, “Liberal Demokrasinin Çıkmazı: Çatışma Karşısında Barış için Azınlık-Çoğunluk İlişkisini Yeniden Düzenleme Gereği”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt no: 24, 2007, ss: 609-640.

adlandırılan bu yapının en temel özelliği; etnik ve mezhepsel grupların devlet tarafından tanındığı ve ayrı toplumlar olarak varlıklarını ve kimliklerini koruyabilmeleri amacı ile söz konusu grupların ana dillerini kullanabilme, kendi okullarına ve basın organlarına sahip olabilmelerine yönelik tüm şartların hazırlandığı bir demokratik zemin oluşturulmasıdır.² Bu tür demokrasi modellerinde devlet, gruplar arasındaki çatışmalarda tarafsız bir rol üstlenmekte ve siyasal seçkinler tarafından varılan uzlaşmaları tam olarak uygulamaktadır.³

Lübnan siyasi yapısının mezheplerin nüfusuna oranla belirlendiği düşünüldüğünde, son yıllarda artan Şii nüfusu ve ülkedeki mevcut grupların nüfus oranlarının belirlenmesi için nüfus sayımının 1932’den bu yana tekrarlanamaması, orantılı temsil konusunda bir tartışma yaratmıştır. Lübnan ortaklıkçı demokrasi yapısına uyum göstermeye çalışırken, bu yapının getirmiş olduğu aktörlerarası siyasal krizlerden ve uyuşmazlıklardan birçok defa etkilenmiştir.

Lübnan’ın günümüzdeki siyasal yapısına en büyük etki ise Fransız kolonyal mirası olan ve 1943 yılında ülkedeki mezheplerarası uzlaşmayı sağlayan Ulusal Pakt (*National Pact*) olmuştur. Birçok girişimde bulunmuş olmasına rağmen, bahse konu siyasal sistem bazı düzenlemelere tabi tutulmuşsa da, ana hatları korunarak günümüze kadar süre gelmiştir. Özellikle bölgesel düzeyde Arap-İsrail Savaşı ve Filistin meselesinden kaynaklanan uyuşmazlıklar ve mülteci sorunundan etkilenen Lübnan, içteki huzursuzluk ve beraberinde yaşanan iç savaş sonucunda ortaklıkçı demokrasi zemini zayıflamaya başlamış ve dış müdahalelere – özelde Suriye ve İsrail – maruz kalmıştır. Bu süreç içerisinde birçok dengenin tekrardan yapılandırıldığı Lübnan’da uluslararası örgütlerin girişimleri ile *Taif* Antlaşması bir süreliğine sükûnet ortamı sağlamışsa da, Suriye’nin ülke içerisindeki siyasal ve ideolojik yapılanması ve meydana gelen siyasi suikastlar toplumsal ve mezhepsel bölünmelere ve derin ayrılıklara yol açmıştır.

Ülkedeki birçok kesimin desteğini almış Lübnan eski başbakanı Refik Hariri’nin bir suikast sonucu 2005 yılında öldürülmesi ile ülkenin düşünsel ve mezhepsel anlamda yaşadığı ayrışma, ülke içinde aktörlerarası siyasal bölünmeyi de beraberinde getirmiştir. Hariri suikastına karşı yapılan ‘tepki’ gösterileri, 8 ve 14 Mart gruplarını doğurmuş ve suikastın sorumlusu olarak görülen Suriye’nin BM kararı doğrultusunda Lübnan’dan çekilmesine sebebiyet vermiştir. 2006 yılında İsrail’in Lübnan’a müdahale etmesi karşısında, Şii mezhebine bağlı olarak örgütlenen Hizbullah’ın karşılık vermesi

² LIJPHART, Arend, *Consociational Democracy: The Views of Arend Lijphart and Collected Criticisms*, Yale University Press, 1977, s. 155.

³ SMOOHA, Sammy, “The Model of Ethnic Democracy”, ECMI Working Paper No.13, *European Centre for Minority Issues*, October 2001, s. 15.

ve direnmesi (birçok görüşe göre de savaşı kazanan taraf olarak kabul edilmesi)⁴, Lübnan'daki iç siyasi dengelerin tekrardan değişmesine neden olmuştur. Suikastın ardından iki seçim süreci yaşayan ülke, âdeta dış aktörlerin siyasi arenası haline gelmiş ve ülkedeki bu iki grup üzerinden bölgesel aktörlerin (İran, Suriye ve İsrail) önemli ölçüde rol aldığı görünmeyen bir savaş yürütülmeye başlanmıştır. Hariri suikastı ile ortaya çıkan 8 ve 14 Mart hareketlerinin ülkedeki mezheplerarası bölünmeyi derinleştirmiş ve bahse konu ortaklıkçı demokratik yapının süregelen uyuşmazlıklar ekseninde sekteye uğratmıştır. Suriye'de 2011'den bu yana yaşanan gelişmelerin mezhepçi yapısı son dönemde Lübnan'daki çoklu güç paylaşımı zeminini ve ortaklıkçı demokrasi geleneğinin Sunni-Şii ayrışması üzerinden yeniden okunmasına neden olmuştur.

Lübnan'da 'çoklu siyasal güç paylaşımı' giden yol

Suriye, Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'daki topraklarının paylaşıldığı San Remo'da 1920 yılında Fransız idaresine bırakılmıştı. Bu sıralarda kurulan Büyük Suriye Krallığı da Lübnan'ı kendi toprağı olarak nitelendirmekteydi. Bunun üzerine Fransa, Suriye'yi dört parçaya bölerek bunlardan Cebel-i Dürûz'u ayrı bir devlet haline getirmiş, öte yandan Halep ve Şam'ı birleştirilerek Suriye Devletini inşa etmiştir. Lübnan ise söz konusu yapılardan ayrı tutulmuştur.⁵

Lübnan da Fransız Yüksek Komiserliği ülkedeki bütün mezheplerin temsil edildiği bir İstişare Konseyi ve 1922 tarihinde bir Temsilciler Meclisi oluşturmuştu. Başkanlığını bir Marunî'nin yaptığı meclis 1925 yılında feshedildi. Aynı yıl çıkan Dürzî isyanı üzerine Temsilciler Meclisi yeniden toplanıp, kendisine anayasa hazırlama yetkisi verdi. Hazırlanmasında ülkedeki bütün mezhepten temsilcilerin katkıda bulunduğu anayasa çalışması, bu mezheplerin ülke idaresinde âdil bir şekilde temsilini ifade etmekle beraber, temsil oranları ve yüksek görevlerin kimlere verileceği hususunu tespit etmeyerek bu çeşit meselelerin yazılı olmayan bir şekilde olması kararlaştırılmıştı. Anayasanın kabulü, bağımsızlığı sağlamasa da ülke, iç işlerinde bağımsız oluyordu. Ancak Fransız Yüksek Komiserinin dış işleri idare etme, ayrıca kanunları veto, meclisi feshi ve anayasayı askıya alma gibi yetkileri vardı. Arapçanın yanı sıra Fransızca ikinci resmî dil kabul edilmişti.⁶

2. Dünya savaşının Fransa üzerinde yarattığı olumsuz etki Lübnan'ı bağımsızlığa taşımıştır. Bu savaşın etkileri 20 Aralık 1943'te Lübnan'ın

⁴ ORHAN Oytun, AYHAN Veysel, "2009 Lübnan seçimleri: Kazananlar, Kaybedenler ve Türkiye", *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)*: Rapor No: 4, Temmuz 2009, s. 20.

⁵ EKİNCİ, Ekrem Buğra, "Lübnan'ın Esas Teşkilat Tarihçesi", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 3, Eylül 1998, s. 23.

⁶ EKİNCİ, Ekrem Buğra, a.g.m, s. 24.

egemenliğini tanımasını sağladı. Lübnan 1945 yılında BM ve Arap Birliği'ne üye olurken 1946'da Fransa buradaki birliklerini tasfiye etti.⁷

1943 *Misak-ı Vatan* (Ulusal Pakt): Lübnan'da Ortaklıkçı Demokrasi Modelinin Temelleri

Lübnan'ın diğer Arap ülkeleri ile karşılaştırıldığında farklı bir konumda analiz edilmesi gerekliliğinin en önemli sebeplerinden birini, 1943 yılında varılan mezheplerarası uzlaşma ile ülkenin *dini cemaat ve etnik temellere* dayalı bir “siyasal paylaşım formülü”nün benimsenmesi oluşturmaktadır.⁸ *Ulusal Pakt*, Lübnan'ın günümüzdeki siyasi yapısının ve Anayasasının oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. Ulusal Pakt, siyasal gücünü ve meşruiyetini ulusal seçimin yetkisine dayandırmaktansa, çeşitli dini cemaat topluluk bağları / aidiyetleri gözetilerek inşa etmiştir. Ulusal Pakt aslında 18 Lübnan azınlıklarının, bağımsız ve egemen bir devlet yapısı altında birleşme isteklerinin ifade edildiği bir tür *sözlü* gelenektir. Hatta bu anlaşma bazen (hiçbir mezhebin başat olmadığı ve azınlıklardan oluşan Lübnan'da) ülkenin sözlü anayasası gibi de kabul görmektedir. Pakt'ın ilkelerinden biri, önemli kararlar tek bir unsur (dini, siyasal, etnik gruplar) tarafından alınamaz; kararda, bütün gruplar arasında *uzlaşma ve anlaşma* sağlanması gerekmektedir. Zaten Pakt'ta yer alan formüllerin kendileri geniş yorumla müsait uzlaşma şeklindedir. Hükümet ve yönetimdeki diğer görevler, farklı dinsel cemaatler arasında paylaştırılmıştır.⁹ Bu paylaşım; cumhurbaşkanı Marunî, başbakan Sünnî, meclis başkanı Şiî ve başbakan yardımcısı ise Ortodoks Rumlardan olacak ve ülkede mezhepler arasında denge bu çerçevede temin edilebilecekti. Ayrıca meclisteki temsil oranı da 6:5 olacaktı. Buna göre meclisteki sandalye dağılımı şu şekilde formüle edilmiştir: 20 Sünnî, 19 Şiî, 6 Dürzî, 30 Marunî, 11 Ortodoks Rum, 6 Katolik Rum, 4 Ortodoks Ermeni, 1 Katolik Ermeni ve 1 diğer gruplar. Ülkenin siyasî sistemine korporatif federasyon vasfını kazandıran Ulusal Pakt, ayrıca Lübnan'ın müstakil bir Arap devleti olduğunu, ancak Batı medeniyetiyle de bağlarını sürdüreceğini açıklamaktaydı.¹⁰

İç Savaş Yılları ve Ortaklıkçı Demokrasi Zemini

Lübnan 1975-1989 yılları arasında bölgesel ve içsel dinamiklerin şekillendirdiği açmazların etkisi ve ülke içerisindeki güç mücadelesinin bir sonucu olarak 1975-1989 yılları arasında iç savaş yaşamıştır. Bölgesel bir mesele olan Filistin sorunu ve göç eden Filistinlilerin yanı sıra Lübnan

⁷ TURAN, Namık Sinan, “Lübnan'da ulusun inşası ve ortak tınının üretimi: Rahbani Kardeşler ve Feyruz”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 3, Sayı: 1, Temmuz 2011, s. 198.

⁸ ATACAN, Fulya, *Değişen Toplumlarda Değişmeyen Siyaset*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 285.

⁹ YURTSAL, Kenan, “Büyük Ortadoğu'da Küçük Ortadoğu: Lübnan”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Aralık 2006, s. 19.

¹⁰ EKİNCİ, Ekrem Buğra, “Lübnan'ın esas teşkilat tarihçesi”, s. 26

içerisinde var olan dini ayrışmalar ve mezheplere bağlı değişen nüfus oranları *paylaşılmış* güç dengesini tetikleyen temel dinamikler olmuştur. Bu güç mücadelesi sonucunda ülkede her kesimi etkileyecek olan iç savaş meydana gelmiştir.

Fransız idaresi altındaki Lübnan'da Suriye ile birleşme taraftarı olan Suriye Milli Partisi'nin kapatılması ile Hristiyanlar Falanjist Partisi'ni kurmuş; buna karşılık Müslümanlar ise Necide teşkilatlanmasını kurmuşlardı.¹¹ Bu ayrışma siyasi olmak ile kalmamış askeri yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. Aslında iç savaşın temellerinin dayandığı bu paylaşım, seneler sonra Lübnan'da bir iç savaşa dönüşecekti. Özellikle Müslüman ve Hristiyan dinlerine mensup çok sayıda etnik kökenin bulunması ve ülkenin dini-cemaat temeline dayalı bir siyasal yapı ile yönetilmesi, ülke içerisindeki grupların birbirlerine olan *algı* biçimlerini değiştiren etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Lübnan İç Savaşı, Ortadoğu tarihinin en karışık savaşlarından biri olarak nitelendirilmektedir.¹² 1967 Arap-İsrail savaşı Lübnan'ın yakın tarihte en önemli kırılma noktalarından birini oluşturmakla birlikte, Lübnan'daki ortaklıkçı demokrasi zemininin kırılganlığını arttırmıştır. Arap dünyasında Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdül Nasır'ın Pan-Arapçı etkisini göreceli olarak yitirmeye başlaması ile Ürdün'ün 1950 yılında ilhak ettiği Batı Yakası ve Mısır'ın kontrolünde bulunan Gazze'nin İsrail'in kontrolüne geçmesi yüz binlerce Filistinli mültecinin Lübnan'a göç etmesine neden olmuştur.

1967 savaşı sonrasında Ortadoğu coğrafyasının yeni denklemi, Lübnan ve İsrail'i ilk kez karşı karşıya getirmesi bakımından önem arz etmekteydi. Nitekim 1968'de Lübnan ve İsrail arasında ilk sınır çatışmaları yaşanmasına neden olmuştur. Böylece 1969 başından itibaren Suriye, Lübnan'daki iç huzursuzluklara ve gelişmelere doğrudan müdahale etmeye başlayacaktır.¹³ FKÖ'nün kullandığı en önemli üs (özellikle Ürdün iç savaşından – Kara Eylül olayları – sonra) Lübnan olmuştur. İsrail'e yönelik saldırılarda Filistinlilerin Lübnan topraklarını üs olarak kullanmaları, İsrail'in de bu saldırılara Lübnan sınırları içinde karşılık vermesi neticesinde güney bölgelerde yaşayan Lübnanlılar da çatışmalardan etkilenmeye başlamışlardır. Bu durumdan özellikle ülke içindeki Hristiyanlar büyük rahatsızlık duymuşlardır. Hristiyanlara göre, bu durumun sona ermesi, ancak Filistinlilerin Lübnan'dan çıkarılması ile mümkün olabilirdi.¹⁴ Filistin'den gelen Müslüman göç hareketi ülke içerisindeki Müslüman nüfusunu bir anda artırmış ve ortaklıkçı demokrasi

¹¹ EKİNCİ, Ekrem Buğra, “Lübnan'ın esas teşkilat tarihçesi”, s. 25

¹² KOR, Zahide Tuba, Ortadoğu'nun Aynası Lübnan, İnsani Yardım Vakfı, İstanbul, 2009, s. 9.

¹³ TURAN, Namık Sinan, “Lübnan'da ulusun inşası ve ortak tınının üretimi- Rahbani kardeşler ve Feyruz”, s. 218.

¹⁴ ATEŞ, Canan, “Lübnan Sorunu I”, *GÜ İİBF Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 1992, s. 421.

geleneğinin olmazsa olmaz koşullarından biri olan toplum liderleri arasındaki ‘mutabakat’ zeminine zarar vermiştir. Zira ülke içerisindeki Hristiyan gruplar Filistin meselesinin Lübnan’ın meselesi olmadığını ve meselenin kendi ülkelerine zarar verdiği görüşündeydiler. Müslüman gruplar ise Filistinlilerin kendilerinden bir parça olduğunu ve İsrail ile olan savaşlarında Filistinlilerden yana taraf olduklarını düşünmekteydiler. Ürdün iç savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler (Kara Eylül) göz önüne alındığında, FKÖ’nün İsrail’e karşı başlattığı gerilla savaşının doğrudan Lübnan toprakları üzerinden yürütülmeye başlanması Lübnan’daki Filistin-Marunî gerginliğinin derinleşmesine yol açmıştır.¹⁵ 1969 yılında Lübnan hükümeti ile FKÖ arasında yapılan Kahire Anlaşmasından sonra Filistinliler Lübnan’daki kamplarda silahlanma, askeri eğitim yapma hakkına sahip olmaları ülke içerisinde mezhepler arasındaki gerilimin başlıca faktörlerindendir. Bu tarihten sonra Lübnan Hristiyanları, Filistinlileri kendileri için bir tehlike olarak görmüş ve askeri harcamalarını arttırmıştır.¹⁶

Eylül 1970’te Ürdün’den Kara Eylül olayları sonrasında Lübnan’a taşınan FKÖ; Lübnan’daki siyasal ortamın istikrarsızlığının da yarattığı zeminde oldukça güçlü bir yapılanma oluşturmuştur. Filistin hareketi Ürdün’e benzer şekilde Lübnan’da da iç siyasetin bir aktörü haline gelmeye başlamıştı.¹⁷ Lübnan’da Müslüman cemaat 1960’ların başında çoğunluğu elde etmişse de Hristiyanlar askeri ve siyasi gücünü kaybetmemişti. FKÖ’nün ağır silahlı kuvvetlerinin ülkeye gelişyle, askeri güç dengesi Müslümanlar ve Arap milliyetçileri lehine değişti. Ulusal Pakt ile kurulan ‘ortaklıkçı demokrasi’ yapısı gereği grupların nüfusları üzerinden siyasi kotalara tabi tutulması, Müslümanların nüfus oranlarının artması ile beraber büyük bir sorun haline geleceğinin işaretlerini veriyordu. Ancak Ulusal Pakt tarafından gücü güvence altına alınmış olan Maruni cemaatten devlet başkanı Süleyman Faranjiyya, Paktın yeniden düzenlenmesine olanak sağlamadı.¹⁸ 1970’li yıllara gelindiğinde Lübnan’daki Müslüman cemaatin sayıca Hristiyan nüfusu geçtiği ifade edilmeye başlandı. Müslüman grupların bazı önderleri Cumhurbaşkanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı gibi nihaî iktidarın Hristiyanların elinde olmasını kabul etmiyorlar, Lübnan siyasi yapısında daha etkili olmak istiyorlardı. Bu gelişmeler ortaklıkçı demokrasi yapısının ülke içerisindeki geleceğinin belirsiz bir hal almasına neden olmuştur. İlk başlarda gösterilerle başlayan

¹⁵ AYHAN, Veysel & TÜR, Özlem, Lübnan- Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler, Dora Yayınları, Kasım 2009, s. 84.

¹⁶ ACAR, İrfan C, “Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu”, TTK Yayınları: Ankara, 1989, s. 24–25.

¹⁷ ODEH, B. J., Lübnan’da İç Savaş, Çev., Yavuz Alogan, Belge Yayınları: İstanbul, 1986, s. 37.

¹⁸ KRAYEM, Hassan, “The Lebanese Civil War And The Taif Agreement”, American University of Beirut, <http://www.aub.edu.lb/>, (erişim tarihi: 29.12.2011).

mezheplerarası mücadele daha sonra silahlı çatışmaya dönüştü.¹⁹ Müslümanların FKÖ'ye destek vermekten yana olması, Hristiyanların buna karşı durması ve hükümetin FKÖ'ye eylem izni vermedeki kararsız tutumu büyük ölçüde iç savaşı tetiklemiştir.²⁰

Arap-İsrail savaşları ve Ürdün'deki Kara Eylül olayları sonrasında Filistinlilerin Lübnan'a göçü; ülkedeki ortaklıkçı demokrasi zeminin dayandırıldığı hassas denge olan nüfus oranlarında değişiklik yaratmış ve FKÖ'nün faaliyetleri hâlihazırda ülkede içerisindeki sosyo-ekonomik ve siyasal bölünmenin Hristiyan-Müslüman ayrışması çerçevesinde okunmasına neden olmuştur. Gruplar arasındaki bu ayrışma Lübnan gibi ortaklıkçı demokrasi ile yönetilen bir ülkede, sistemin inşa edildiği zemini sekteye uğratmış ve aslında çoklu güç paylaşımının doğurmuş olduğu bu yapının aktörlerarasında sorgulanmasına sebep olmuştur.

Bu çerçevede farklı mezheplerin (Durzi, Maruni, Şii, Ortodoks veya Sunni) kendilerini dini cemaat bağlılıklarına göre kimliklendirmeleri iç savaş yıllarında ve sonrasında yerleşim yerlerinden siyasal beklentilere kadar inşa edilen mutabakat ve güç dengesi zeminini derinden etkilemiştir. Örneğin Ole Waever'e göre toplumsal güvenlik sektörünün ana kavramını 'kimlik' oluşturmaktadır.²¹ Herhangi bir topluluk bir gelişmeyi veya potansiyel durumu, kendi varlığına yönelik bir tehdit olarak tanımlarsa toplumsal güvensizlik oluşmuş demektir. Toplumsal güvenlik kavramı ayrıca 'kimlik güvenliği' olarak da anlaşılabilmektedir.²² Lübnan'daki ağırlıkla Hristiyan grupların, Filistinlilerin ve FKÖ'nün, Lübnan'daki faaliyetlerini kendi kimliklerine tehdit olarak görmeleri, toplumsal güvensizliğin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca, devletlerin güvenliğinin ancak vatandaşlarının güvende olduğu sürece sağlanabildiği fikri toplumsal güvenlik kavramında yaygınlık kazanmıştır.²³

Arap-İsrail Savaşları sonrasında İsrail'in tehdit olarak algılanması ve FKÖ'nün silahlı yapısı Lübnan içerisindeki bazı gruplar tarafından Lübnan ulus kimliğine bir tehdit olarak görülmesi, toplumunda güvensizliğe yol açan etmenlerdir. Bu güvensizlik toplumda bölünmeleri ve grupların kendi içlerinde silahlanmasına yol açmış ve ülkedeki merkezi otoritenin zayıflığı, iç savaşın yaşanmasına ve toplumun güvenlik algılarının daha fazla artmasına neden olacak ve ileriki tarihlerde Lübnan içerisinde farklı toplumsal *güvenlik*

¹⁹ BAĞLIOĞLU, Ahmet, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkileri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13:1, 2008, s. 18.

²⁰ KOR, Zahide Tuba "Ortadoğu'nun Aynası Lübnan", s. 52.

²¹ WAEVER, Ole, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", çev. Birgül Demirtaş Coşkun, *Uluslararası ilişkiler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 17, Yaz, 2008, s. 155.

²² WAEVER, Ole, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", s. 155.

²³ BUZAN, Barry & OLE, Waever, "After the return to theory: the past, present and future of security studies", İçinde Alan Collins, der., *Contemporary Security Studies*, Oxford: Oxford University Press, ss: 383-402.

kaygılarına sahip olan grupların bir araya gelerek oluşturduğu 8 ve 14 Mart Hareketleri ortaya çıkacaktır.

Ortaklıkçı demokrasilerde inşa edilen güç paylaşımının belli koşullar sağlanarak sürdürülebileceğini Arend Lijphart ortaya koymuştur. Joseph Jabbra ve Nancy Jabbra'nın da ifade ettiği üzere; birincil koşul toplum liderlerinin güçlü bir şekilde 'birlik' olma güdüsü ile hareket etmeleri gerekmektedir.²⁴ Lipson'a göre ise, ülkede demokratik prensipleri tesis etmek, toplumda var olan gruplar arasındaki düşmanlığı bitirmek için yeterli değildir ve ayrık bir şekilde yaşamının önünü açar. Her koşulda toplum liderleri, merkezci kuvvetin değişime uğraması için 'istekli' olmalıdır ve de liderlerin sorumluluk almadığı bir ortaklıkçı demokrasi devam edemez.²⁵ Bunun yanı sıra eğer toplumdaki düşmanlık ve ayrışma derin bir hal alırsa, ortaklıkçı demokrasi tüm girişimlere rağmen bunu yenemeyecek ve sürdürülemezdir.²⁶

İç savaşın başladığı yıllarda, FKÖ'nün varlığı ve Lübnan'daki siyasi yapının mezheplere tabi olması, tek vücut halinde karar almayı engellemekteydi. Bu durum, Lübnan'daki bölgesel ve içsel dinamiklerin *içiçe* örülmüşlüğüne de ortaya koymaktadır. Diğer bir taraftan İsrail'in güvenlik algılamaları sonucunda izlediği yaklaşım, Lübnan'ın içinde barındırdığı FKÖ'nün İsrail'e yönelik faaliyetleri ile ülkedeki mezheplerarası siyasal güç dengesi ve mutabakat zemini yara almıştır. Karşılıklı mutabakatın zayıfladığı ve savaşın başladığı ilk birkaç yılda, çatışma Kemal Canbulat tarafından yönetilen bir Dürzî gücü olan Lübnan Ulusal Hareketi (LUH) ve Şamun liderliğindeki bir Marunî kuvvet olan Lübnan Cephesi (LC) etrafında gerçekleşti. Her bir taraf diğer militanlarla kuvvetlerini birleştirdi. LUH, FKÖ ve Müslümanlarla birleşti ve Lübnan Cephesi diğer Hristiyanlarla ittifak kurdu. Ülkedeki siyasal sistemin tehlikeye girdiği bu dönemde Suriye Cumhurbaşkanı Hafız Esad, Müslüman LUH savaşı kazandığı takdirde, İsrail'in Lübnan'ı işgal edebileceğinden ve daha geniş bir Arap-İsrail savaşının patlak vermesinden endişe duymaktaydı.²⁷

Franjiye'yi, Suriye'nin Lübnan'ın birliğini sağlamak istediği konusunda ikna eden Suriye devlet başkanı Hafız Esad, 1 Nisan 1976'dan itibaren Lübnan'a asker göndermeye başlamıştır. Lübnan'daki çatışmaları bitirmek için gönderilen Suriye askerleri, ileride ülke içerisindeki dengeleri

²⁴ JABBRA, Joseph & JABBRA, Nancy, "Consociational Democracy in Lebanon: A Flawed System of Governance", *Perspectives on Global Development and Technology*, Volume 17, Number 2, 2001, ss: 71-89.

²⁵ LIPSON, Leslie, *The Democratic Civilization*, New York, Oxford University Press, 1964, s. 122.

²⁶ JABBRA, Joseph & JABBRA, Nancy, "Consociational Democracy in Lebanon: A Flawed System of Governance", s. 72.

²⁷ ÇELİK, Ümit, "İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan", *History Studies*, Volume 4/1, 2012, s. 132.

değiştirecektir. Suriye'nin Arap Caydırıcı gücü adı altında Lübnan'a asker göndermesi Lübnan dağındaki çatışmaları sürdüren Arafat ve Canbolat'ın etkinliğini kırmaktan kaynaklanmaktaydı.²⁸ Suriye'nin desteği ile Marunî güçleri saldırıya geçmiş ve bu saldırılar karşısında Arafat ve Canbolat'ın tutunabilmesi giderek zorlaşmıştır. Böylece 1976'da Suudi Arabistan'ın arabuluculuğu sonucunda LUH grubu Riyad Antlaşmasını kabul etmek zorunda kalmıştır.

Lübnan'da iç savaş 1989 Taif Anlaşması ile son bulurken, 1978 ve 1982 İsrail müdahaleleri ve Suriye'nin ülke içerisindeki etkinliği, Hariri suikasti sonrasında toplum içerisindeki ayrışmayı derinleştirecektir.

Taif Süreci

İç savaş sırasında Hristiyanlar Marunîlerin liderliğindeki Falañjist Parti etrafında birleşerek bir bütünlük oluşturmuşlardı. Buna karşılık Müslümanlar Sünni, Şii, Dürzî ve Filistinliler arasında gerek amaç ve strateji gerekse örgütlenme yönünden bir birlik oluşturamamışlardır.²⁹ İsrail işgali neticesinde Batı Beyrut'ta yaşayan 10.000'i aşkın Filistinli Lübnan'ı terk etmek zorunda kalmıştır. İsrail için kuzeydeki tehlike artık Filistinler değil, Şiiler olacaktır. 1988 yılında Suriye destekli Şii Emel grubu ile İran'ın desteğini alan Şii Hizbullah grubu arasındaki çatışmaların yanında, yer yer Müslüman-Hristiyan çatışmaları da devam etmiş, barış ancak Arap ülkelerinin devreye girmesiyle sağlanabilmiştir.³⁰

1988'de görev süresi dolan Emin Cemayel'in ardından yeni cumhurbaşkanı seçilemedi. Cemayel görevden ayrılmadan Marunî General Mişel Aun'u geçici hükümetin başkanlığına atadı. Bu tayini kabul etmeyen Beyrut'un batısındaki Müslümanlar ve doğusunda Hristiyanlar iki ayrı hükümet kurdu böylece ülke bölünmenin eşiğine geldi. Şii Emel ve Hizbullah arasındaki çatışmaların yaşanması aynı mezhepten gelen iki grubun bile çıkar çatışmaları ve farklı düşünce biçimleri neticesinde çatışabileceğini göstermiştir. Çatışmaların aynı mezhepten grupların içerisinde bile yaşanması ve ülkede iki ayrı hükümet kurulması, ortaklıkçı demokrasi zemininin, ülkedeki mezheplerin ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaktan uzak olduğunu göstermektedir. Suriye'nin de etkisiyle Kazablanka'da toplanan Arap liderler Fas, Suudi Arabistan ve Cezayir'den oluşan bir komite kurarak ve Batının desteğini alarak 1989 Eylülünde ateşkes sağlayabildiler. Eylül sonunda Taif'te toplanan Lübnan Meclisi uzlaşma konusunda önemli kararlar aldı. 22 Ekim 1989 Taif Antlaşması'yla iç savaş sona erdirildi.³¹ 4 Kasım 1989 tarihinde sivil Lübnan

²⁸ ACAR, C. İrfan, Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu, s. 81.

²⁹ ACAR, C. İrfan, "Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu", s. 135.

³⁰ BAĞLIOĞLU, Ahmet, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkileri", s. 28.

³¹ TURAN, Namık Sinan, "Lübnan'da ulusun inşası ve ortak tınının üretimi- Rahbani Kardeşler

Parlamentosunda onaylanan Taif Anlaşması aynı zamanda Lübnan ile Suriye arasında ittifak ilişkisine yol açacak düzenlemeleri içerirken, İsrail'in Lübnan politikasının başarısızlığının bir göstergesidir.³²

Marunîler ile Müslümanlar arasında Taif'te varılan yeni uzlaşmaya göre, Lübnan'ın politik yapısının dinsel temelli olduğu teyit edilmekle birlikte, rejimin Müslüman ve Hristiyan eşitliğine dayalı olarak yeniden düzenlenmesi öngörülmektedir. Bu bağlamda Mutasarrıflık uygulamasından itibaren 6/5 olan siyasal güç dağılımı eşitleniyordu. Antlaşmaya göre, Cumhurbaşkanlığı Marunîlerde kalmakla beraber, yasama yetkilerinin önemli bir kısmı Meclise, Başbakan ve Meclis başkanına devrediliyordu. Ordu ve memuriyette mezhep kotası kaldırılarak, atama yetkisi Meclise devrediliyordu. Parlamentodaki milletvekili sayısı 99'dan 128'e yükseltilerek, Müslüman ve Hristiyanların eşit sayıda temsil edilmesi kuralı getiriliyordu. Bakanlar kurulunun ülkedeki grupları temsil edecek şekilde kurulacağını altı çiziliyordu. Ordu'nun temel görevinin dış güvenlik olduğu, ayrıca Cumhurbaşkanı Başkomutan unvanını taşımakla birlikte Ordu'nun harekete geçmesi hükümetin otoritesine bırakılıyordu. Üst düzey bürokratların ve memurların atanması, yıllık bütçe ve buna benzer ekonomik ve siyasi politikaların belirlenmesi Meclis'in yetkileri arasına giriyordu.³³ Yeni seçimlerde Taif'te kabul edilen yeni dağılım dikkate alınmıştı. Bu dağılım doğrultusunda Şiilerin de Lübnan Meclisi üzerindeki etkisi arttırılmış, ayrıca Esad rejimi, Alevilerin de Meclis'te 2 kişiyle temsil edilmesini sağlamıştır.³⁴

Taif antlaşmasının sonucunda ülkedeki Müslüman ve Hristiyanların eşit sayıda temsil edilmeye başlanacak olması, Osmanlı idaresi altındaki *mutasarrıflık* döneminden bu yana 6:5 olan siyasi güç dağılımının eşitlenmesi ve meclisin yetkilerinin artırılması, Taif antlaşmasının ortaklıkçı demokrasi zeminine yapmış olduğu bir katkıdır. Böylelikle Ulusal Pakt ile yeniden yapılandırılan ortaklıkçı demokrasi zemini, değişen dengelerin doğurmuş olduğu iç savaşın neden ve sonuçları göz önüne alınarak güncellenmiş ve çoklu güç dengesinin korunmasına katkı sağlamıştır.

İç savaşın ülkede bıraktığı en önemli miras, dini ve etnik aidiyetlerin siyasal alanda daha da güçlenerek, yerel aktörlerin Lübnan'ın geleceğine ilişkin farklı beklenti ve yaklaşımlarını mensubu oldukları siyasi partiler ve kimlikler üzerinden yürütmelerine ve yeniden üretmelerine neden olmuştur. Diğer bir

ve Feyruz", s. 219.

³² AYHAN, Veyssel, TÜR, Özlem, Lübnan- Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler, s. 159-160.

³³ Taif Anlaşması için bkz., "The Ta'if Accord", 18 June 2009, <http://www.al-bab.com/arab/docs/lebanon/taif.htm>

³⁴ AYHAN, Veyssel & TÜR, Özlem, "Lübnan- Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler", s. 160.

deyişle, Taif antlaşması bazı düzenlemeler ile ortaklıkçı demokrasi yapısını yeniden tesis etmiştir. Değişen demografik yapı, iç savaşın etkileri ve Filistinli göçü bu yapının düzenlenmesine neden olmuştur. Artan Müslüman nüfusu göz önüne alınarak yapılan yeni düzenleme ile grupların meclisteki milletvekili kotaları düzenlenmiş, meclisteki Şii ve Sünni milletvekili sayıları önemli ölçüde arttırılmıştır.

Bu yeni yapı ortaklıkçı demokrasi zemininin sürdürülebilirliği konusunda katkıda bulunsa da, Şiiler için yeterli görülmemiştir. Zira başta Hizbullah lideri Nasrallah olmak üzere Şiiler Lübnan'daki sayıca en kalabalık grup olduklarını dile getirmekteydiler.³⁵

Taif Sonrası Lübnan

Filistinlilerin Lübnan'a göçü ülkede mezhepsel dengeler göz önünde bulundurulduğunda, mevcut denklemini değiştirmiştir. Taif antlaşması ile sona eren iç savaş beraberinde cemaatlerarası ayrışmayı ve mezhepsel kimliklerin öne çıktığı bir Lübnan doğurmuştur. Ortaklıkçı demokrasinin Lübnan'da zayıflaması; toplumlar arasındaki bağlantıların kopmasına ve gruplar arasındaki düşmanlıkların artmasına neden olmuştur. Ortaklıkçı demokrasi modellerinde Liderlerin sisteme bağlı, güçlü bir şekilde birlik olduklarını hissetmeleri ve karşılıklı olarak birbirlerini anlamaları gerekmektedir. Liderlerin sistemin devamından yana irade göstermesi ise ortaklıkçı demokrasinin sürdürülebilmesi açısından son derece önemlidir.³⁶ Diğer bir deyişle, bu tür demokrasi tiplerinde yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu koşullar ortadan kalktığında bu siyasal yapı sekteye uğramaktadır. Lübnan örneğinde var olan bu ortaklıkçı demokratik zeminin iki nedenden dolayı oldukça zayıflamaya başladığı görülmektedir. *İçsel* nedenler göz önüne alındığında; a) toplumdaki siyasal seçkinlerin ekonomik gelişimi, toplumun geneline adil dağıtamaması ve kapsamlı reformlar yapılamaması; b) Marunîlerin ülkedeki en kalabalık nüfusu oluşturmaları, Marunî milliyetçiliğini arttırmış, Müslüman grupların taleplerine ve işbirliği önerilerine yeterli desteğin vermesini engellemiş³⁷; c) Kemal Canbolat'ın Lübnan Ulusal Hareketinin FKÖ ile ittifakı, ülkedeki güç dengelerinde önemli değişikliğe yol açmıştı zira Müslüman cepheye Filistinlilerin dışında en önemli askeri gücü Canbolat'a bağlı üç bine yakın iyi donanımlı ve eğitilmiş militanlar oluşturmaları³⁸ ve FKÖ

³⁵ DROR, Ze'evi, *The Present Shia-Sunna Divide: Remaking Historical Memory*, Crown Center For Middle East Studies, Nisan 2007, s. 3.

³⁶ JABBRA, Joseph & JABBRA, Nancy, "Consociational Democracy in Lebanon: A Flawed System of Governance", s. 72.

³⁷ SALABI, Kamal, *Crossroads to Civil War: Lebanon 1958-1976*, Delmar: Caravan Books, 1976, s.97.

³⁸ AYHAN, Veysel & TÜR, Özlem, *Lübnan, Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler*, s. 97.

ile güçlerini birleştiren LUH'un Lübnan'ın en büyük silahlı gücünü oluşturmuş olması; d) nüfus oranına bağlı olarak temsil oranının 6:5 Hristiyanlar lehine yapılandırılması, zaman içerisinde ülkedeki grupların değişen demografik yapısı ile beraber, temsil oranının sorgulanmasına neden olmuştur. Özellikle Müslüman nüfusunun Hristiyan nüfusunu geçmesi, Hristiyanların ülkede azınlık haline gelmesine ve bazı imtiyazlarını kaybetmeleri tehlikesine yol açtı. Bu sebepten dolayı da Hristiyan gruplar barış görüşmelerinde uzlaşmaya yanaşmayan taraf olmuştur.³⁹

Bölgesel nedenlere bakıldığında ise; a) Filistin-İsrail çatışmaları sonucunda Filistinli mülteci göçü Lübnan'da kent ve kırsal kesimler arasında sosyo-ekonomik farklılıklar doğurmuş⁴⁰; b) 1970-71 yıllarında Ürdün'de faaliyet gösteren FKÖ Kara Eylül olayları sonrasında Lübnan'a taşınmış ve İsrail ise FKÖ'nün faaliyetleri ülkede Filistin mücadelesini destekleyen Müslüman gruplar ile bu mücadelenin tarafı olmak istemeyen Hristiyan grupları karşı karşıya getirmişti; c) bu çerçevede de Suriye ve İsrail'in Lübnan iç siyasetine müdahil olmaları var olan dengeleri dönüştürücü etkiye sahip olmuştur.

Tam da bu noktada Taif sonrası Lübnan siyasi hayatında Hizbullah ülke içerisinde yeni bir aktörleşme sürecine girmiştir. Bununla birlikte, Taif Anlaşması ile Ulusal Paktın Paylaşılmış Varlık Paktı⁴¹ olarak tesis edilmesi ve Suriye'ye Lübnan'daki milisleri silahsızlandırma gibi önemli yetkiler vermesi Suriye-Lübnan ilişkilerinde yeni bir dönem başlatacaktır. Yeniden yapılandırılan Suriye-Lübnan ilişkileri hali hazırda varolan karmaşık yapıyı mezheplerin bağlılıklarını ve kimliklerini güçlendirecek kırılgan bir hale getirecektir.

İç savaşın içsel ve bölgesel dinamikleri mezheplerarası farklılaşan tercihler doğurmuştur. Şöyle ki; Müslüman ve Hristiyan gruplar arasında farklılaşan tercihler beraberinde bölgesel ittifakları getirmiş ve Hristiyanların iç savaş döneminde LUH'a karşı Suriye'nin desteğini aldığı görülürken, daha sonraki dönemde bu ittifak bozularak Suriye'nin Lübnan'da bazı gruplar tarafından siyasal tehdit olarak görülmesine neden olmuştur. Grupların fikir ayrılıklarının derinleşmesi ve iletişimlerinin kopması, bölgesel güçlerin müdahalesi ile beraber, ortaklıkçı demokrasi yapısının Taif Antlaşması ile düzenlenmesine rağmen ülke içerisindeki bölünmeyi arttırmış, bu bölünme (nitekim ileride Hariri suikastı sonrası daha da derinleşecekti) mezheplerin

³⁹ JABBRA, Joseph & JABBRA, Nancy, "Consociational Democracy in Lebanon: A Flawed System of Governance", s. 78.

⁴⁰ JABBRA, Joseph & JABBRA, Nancy, "Consociational Democracy in Lebanon: A Flawed System of Governance", s. 80.

⁴¹ ATACAN, Fulya, "Küçük Ülke Büyük Sorunlar: Lübnan", ATACAN, Fulya (yay. haz.), Değişen Toplamlar Değişmeyen Siyaset, a.g.e, ss: 303-305.

farklılaşan tercihlerine ve yeni ittifaklara yönelmelerini sağlamıştır. Bu gelişmeler 8 ve 14 Mart Hareketlerinin doğmasında esas etmenlerdir.

Hariri Sükasti ve Suriye Etkeni

Refik Hariri Lübnan siyasetinin en önemli figürleri arasında yer alan güçlü bir aktördü. Lübnan'ın karmaşık etnik ve dinsel denkleminde, Hariri birçok farklı mezhepten ve dinden insanın sevgisini kazanmayı başarmış, uluslararası bağlantıları güçlü olan bir liderdi. Hariri, 14 Şubat günü kendisine yönelik düzenlenen bir suikast sonucu hayatını kaybetti. Beyrut'taki St. George oteli yakınlarındaki suikast 1 ton TNT bomba ile gerçekleştirilmişti.⁴²

Bu bağlamda Hariri suikastı Lübnan'ın geleceğine önemli ölçüde yön veren, kurulmuş olan denklemleri değiştiren, bölgesel ve ulusal aktörlerin kaygılarını arttıran ve Lübnan'a daha müdahaleci yaklaşımlara sebebiyet veren bir suikast olmuştur. Lübnan ve Suriye tarihinin iç içe örülmüşlüğü ve suikastın 'Suriye' üzerinden okunması Lübnan'ın Hariri suikastından sonra iki farklı cepheye ayrılmasına ve de iç savaşın bıraktığı sekteryan temelli zemini koruyarak farklı bir güç denklemi üretmesine neden olmuştur. Hizbullah ve Şiiler, İran'ın desteği ile Lübnan siyasetinde Suriye'yi destekler bir tavır alırken; Hariri'nin oğlu Saad el-Hariri liderliğindeki Sunni cemaat, Durzi lider Velid Canbolat ve Maruniler Suriye karşıtı kampıta yer almışlardır.

Hariri suikastında tüm oklar Suriye'yi göstermiştir. Esasında Başbakan Hariri ile Esad rejimi arasında son birkaç yıldır var olan güvensizlik Cumhurbaşkanı Emil Lahud'un görev süresinin uzatılmasıyla görünür hale gelmeye başlamıştı. Lahud'un 3 yıl daha görevde kalması gündeme geldiği zaman Ağustos ayının sonlarına doğru ABD ve Fransa'nın BM Güvenlik Konseyi 1559 Sayılı Karar tasarısı üzerinde çalışması Suriye'nin tepkisine yol açmıştı. Hariri de Lübnan'ın egemenliğini yeniden tesis etmek için Suriye askerlerinin Lübnan'dan çıkartılması gerektiğini düşünmekteydi.⁴³ 2 Eylül 2004 tarihinde BM Güvenlik Konseyi söz konusu karar tasarısını kabul etti. Buna karşılık Suriye'nin baskıları ile Lübnan Meclisi Lahud'un görev süresini uzattı. Nebih Berri aracılığıyla Suriye, Başbakan Hariri'ye bazı özel taleplerde bulundu. Hariri, bu istekleri kabul etmek yerine doğrudan bir istifa dilekçesi yazarak Başbakanlıktan çekildiğini açıkladı. İstifa mektubunun son cümlesi ise *"Yüce Lübnan'ı ve onun iyi insanlarını Allah'a emanet ediyorum"* oldu. İç muhalefetin ve uluslararası toplumun Suriye'ye karşı uyguladığı baskıyı artırdığı bir dönemde Hariri'nin güçlü bir iktidar partisi olma isteği Şam'ın Lübnan politikasında yeni bir dönemin açılmasına yol açabilirdi.⁴⁴

⁴² MURAN, Aygöl, "İsrail-Hizbullah gerginliğinin ortasında Hariri suikastı", 16 Ağustos 2010, http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=5282&kat1=1#_ftnref1

⁴³ TÜR, Özlem & AYHAN, Veysel, "İçsel Dinamikler ve Ulusal Aktörler Bağlamında Lübnan Krizinin Analizi", *Akademik Ortadoğu*, Cilt 3, Sayı 1, 2008, s. 9.

⁴⁴ AYHAN, Veysel, TÜR, Özlem, Lübnan- Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler, a.g.e, s.

Refik Hariri'nin 14 Şubat 2005'te Beyrut'ta bir suikast sonucu öldürülmesinin ardından Lübnan, iç ve dış siyasetinde önemli siyasi ve askeri krizlerin yaşanacağı bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir. Bu süreç içerisinde Lübnan, "Sedir Devrimi" olarak adlandırılan Suriye karşıtı halk gösterilerine, ülkedeki Suriye işgalinin sona erişine, Mayıs 2005 parlamento seçimleri sonucu gerçekleşen iktidar değişikliğine, birçok hükümetiçi krize, 2006 yılında İsrail-Lübnan savaşına ve birçok siyasi suikasta neden olmuştur.⁴⁵ Protesto gösterileri ile başlayan bu devrim Lübnan'ı "Suriye karşıtları" ve "Suriye yanlıları" olarak ikiye bölen ve sekteryan-kimlik ayrımlarını derinleştiren Lübnan bayraklı protestolar Sedir Devrimi olarak nitelendirilmiştir.⁴⁶ Gösterilerin en ilgi çeken yönü, Lübnan ulusal kimliğinin canlanma belirtileri göstermesi ve çeşitli alt kimliklerin bir araya gelmesiyle ülkenin tam bağımsızlığına yapılan kitlesel vurgudur.⁴⁷

Hariri suikastı ülkede Sedir Devrimini başlatması ile birlikte ortaklıkçı demokrasi zeminini de ciddi boyutta zedelemiştir. Zira ortaklıkçı demokrasi kuramının temel özelliği olan toplumun önemli kesimlerinin siyasal liderlerinden oluşturduğu geniş bir koalisyon ve mutabakat ⁴⁸ düşüncesi, Lübnan toplumunda her kesimden insanın sempati ile baktığı Refik Hariri suikastı ile birlikte, toplumda mevcut olan ayrışmalar daha fazla derinleşmişti. Derinleşen ayrışmaların başlıca nedeni ise, suikastın sorumlusunun Hizbullah ve Suriye olarak görülmesiydi. Ortaklıkçı demokrasinin temeli olan toplumdaki grupların birbirleri ile olan ilişkilerde güven, sağduyu ve gruplar arasındaki iletişim kanallarının sürekli açık tutulması gerekliliği, Hariri suikastı ile zedelenmişti. Bununla birlikte, Lübnan toplumu artık etnik ve dini farklılıkları gözetmeden 8 ve 14 Mart diye adlandırılan iki farklı cepheye bölünmüştü. İç savaş öncesinde başlayan ve iç savaş ile devam eden Lübnan toplumdaki gruplar arasındaki ayrışma, süreç içerisindeki dengelerin değişmesi ile beraber grupların konumlanışında da farklılıklar yaratmıştı.

Sedir devrimi olarak adlandırılan süreç sonrasında Lübnan, ulusal kimliğini oluşturma çabası içerisinde olan ve bölgesel aktörlerin müdahalesini kabullenmeyen 14 Mart grubu ile Suriye ve İran'ı koruyucu birer kardeş ülke olarak gören ve Filistin meselesini sahiplenen 8 Mart hareketinin mücadelesine

197.

⁴⁵ ATLIOĞLU, Yasin, "Lübnan'da Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Siyasi Hesaplaşmalar", 31 Ekim 2007,

<http://www.yasinatlioglu.blogspot.com/search/label/L%C3%BCbnan%20Se%C3%A7imleri>

⁴⁶ KÖSE, Talha, "Lübnan'da istikrar arayışları", *SETA Lübnan Raporu*, Aralık 2006, s. 11.

⁴⁷ ATLIOĞLU, Yasin, "Lübnan'da Demokratikleşme ve Güvenlik İkilemi: Sedir Devrimi ve Suikastlar", 31 Temmuz 2006, <http://heartfororient.blogspot.com/2006/07/lbnanda-demokratikleme-ve-gvenlik.html>

⁴⁸ LIJPHART, Arend, "Consociational Democracy: The Views of Arend Lijphart and Collected Criticisms", Yale University Press, 1977, s. 155.

sahne olmuştur.⁴⁹ Lübnan’da daha önceki seçimlerde Lübnan meclisindeki mezheplerin kotaları tartışılırken, bu tartışma 2005 seçimleri ile birlikte yerini, 8 ve 14 Mart gruplarından hangisinin seçimlerin galibi olduğu sorusuna bırakmıştır.

Lübnan’da iç aktörleşme: 8 ve 14 Mart Hareketleri

Suriye’nin suikastta rol oynamış olduğu düşüncesi, ülkedeki Suriye varlığını bir kez daha siyasi tartışmaların merkezine oturtmuştur. Ancak bu kez diğer tartışmalardan farklı olan Sünnilerin de Suriye karşıtı bloğa katılmış olmasıydı. Kerami hükümeti dışındaki tüm Sünni gruplar suikasttan Suriye rejimini sorumlu tutmuş ve gerçekleşen protesto eylemlerinde de ön saflarda yer almışlardı. Bu tarihten itibaren Lübnan’da siyasetin genel hatlarıyla Suriye’nin varlığı üzerinden şekillenmeye başladığını ve Suriye’nin oynadığı rolü destekleyenlerin ve karşı olanların oluşturduğu farklı koalisyonların önemli siyasi aktörler haline geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. 14 Mart’ta Şehitler Meydanı’nda Hariri suikastını protesto etmek üzere bir araya gelen ve daha sonraları 14 Mart Güçleri olarak anılmaya başlayan grup, ülkede Suriye varlığına karşı olan kesimleri bir araya getirdi. Sünni politikacıların yanı sıra, Velid Canpolat’ın ilerici Sosyalist Partisi (Dürzî), Marunî Kilisesi, Falanjist Parti (*el-Ketaib*) ve Lübnan Güçlerinin eski lideri Samir Caca’ya bağlı gruplar, Michael Aoun taraftarları Suriye karşıtı bloğun oluşmasında lider rol oynadılar.⁵⁰

Saad Hariri’nin kurduğu Gelecek (*Al Müstakbel*) Hareketi, ülkedeki Dürzîlerin temsilcisi konumundaki Velid Canbulat ile Hristiyan toplumun temsilcileri sayılan kişilerle ittifak yaparak ülkede hatırı sayılır bir grubu bir araya getirmeyi başardı. Bu bir anlamda, Suriye karşıtı olan ve mevcut Cumhurbaşkanı’nı Emil Lahud’u istemeyen grupların ittifakı niteliğindedir. Toplumsal doku olarak çok parçalı olan Lübnan halkının önemli bir kısmı Suriye karşıtı gösterilerle bir araya geldi.⁵¹

Diğer tarafta ise adını 8 Mart 2005 günü Suriye’ye destek mitingine katılanlardan alan 8 Mart hareketi, Suriye yanlısı partileri bir araya getirmiştir. Suriye yanlısı derken de ilk akla gelen parti ve oluşumlar, başta iç savaş sonrası Suriye’nin desteğini alan Hizbullah olmak üzere Emel ve Özgür Yurtsever Hareketi olmuştur.⁵²

⁴⁹ A.g.e.

⁵⁰ TÜR, Özlem & AYHAN, Veysel, “İçsel Dinamikler ve Ulusal Aktörler Bağlamında Lübnan Krizinin Analizi”, s. 11.

⁵¹ ÇOPUR, Hakan, “Sivil Toplum ve Ortadoğu’daki Demokrasi Denklemi”, <http://www.ekopolitik.org/public/page.aspx?id=618>

⁵² ŞAFAK, Erdal, “Küçük Ülkede Büyük Seçim”, 07 Haziran 2009, http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/safak/2009/06/07/kucuk_ulkede_buyuk_secim

Böylece, Suriye karşıtı cephe 14 Mart, Suriye destekli cephe ise 8 Mart hareketi adını almıştır. İç savaş sonrası Suriye'nin desteği ile güçlenen Hizbullah başta İsrail olmak üzere Batılı devletler ve bazı Arap ülkeleri, Lübnan'daki hâkimiyetin İran ve Suriye'nin desteklediği Hizbullah'a geçmesinden endişe ediyorlardı. Hariri suikastı sonrasında uluslararası baskılar sonucu Lübnan'dan çıkmak zorunda kalan Suriye ise Lübnan üzerindeki hâkimiyetini kaybetmek istemiyor ve kendisine hareket sahası bırakmak istiyordu. Bu fikirlerin sonucunda 8 ve 14 Mart cepheleşmesinin doğması Lübnan'da derin fikişsel ve sekteryen ayrışmaları da beraberinde getirdi.

8 ve 14 Mart gruplarının, Lübnan'ın geleceği ve siyaseti hakkında düşündükleri birbirlerinden çok farklıydı. Dış aktörlerin müdahil olmaları ile daha da karmaşıklaşan bu düşünce farklılıkları derinleşmektedir. Bu zıt görüşler, ülkede siyasal bir kriz oluşturmaktadır. Lübnan'daki siyasal krizin başlangıcını ülkedeki farklı politik ve mezhepsel grupların Lübnan-Suriye ve Lübnan-İsrail ilişkilerine farklı bakışı oluşturmaktadır.⁵³ 8 Mart Grubu, başta Suriye'ye destek verenlerin oluşturmuş oldukları bir hareket olup, ağırlığını Şii'lerin oluşturduğu ve Hizbullah'ın liderliğini yaptığı bu grup, İran tarafından da destek görmektedir. 8 Mart hareketi; İsrail'i Ortadoğu'da düşman olarak nitelendirerek, Lübnan'ın istikrarı için Suriye'nin Lübnan'ın en önemli müttefiki olarak görülmesini; ve ABD ve onunla işbirliği içinde olan yerel grupların ülkedeki "direniş"e son verme niyetinde olduklarını vurgulamaktadır.⁵⁴

8 Mart grubunun İran ve Suriye üzerinden yürüttüğü siyaset en belirgin şeklini "Lübnan'ın istikrarına askerlerinin kanını feda ederek katkı sağlayan kuzenlerimizin yaşadığı Suriye" sözleri ile dile getirmeleri olmuştur.⁵⁵ Bu görüş aslında Suriye'yi kendilerinden bir parça olarak gördüklerinin de göstergesidir.

Diğer yandan 14 Mart Grubu ise adını Suriye'nin Lübnan içindeki etkinliğini eleştiren ve Hariri suikastı sorumlusu olarak Suriye'yi işaret eden gösteriden almaktadır. Bu grubun 14 Mart sonrası dönemde de Suriye'nin Lübnan'dan asker çekmesi için eylemlerini artırması Şam yönetimi üzerindeki iç ve dış baskıların yükselmesine yol açmıştı. Şii'ler dışındaki tüm kesimlerin yoğun destek verdiği Suriye karşıtı eylemler, Esad rejiminin gösterileri kontrol altına almasını imkânsız hale getirmişti. Sünni'lerin Suriye karşıtı bir pozisyona gelmeleri, Şam'ın Lübnan'daki varlığını açıkça tehdit altına almıştı.⁵⁶ Filistin'de Hamas ile yaşadığı tecrübeyi Lübnan'da Hizbullah ile

⁵³ TÜR, Özlem & AYHAN, Veysel, "İşsel Dinamikler ve Ulusal Aktörler Bağlamında Lübnan Krizinin Analizi", a.g.m, s. 2.

⁵⁴ A.g.m, s. 2-3.

⁵⁵ A.g.m.

⁵⁶ A.g.m, s. 12.

yaşamak istemeyen ABD ve İsrail, 14 Mart grubunun en büyük destekçileri olmuştur. Grubun temel savlarını; Lübnan'daki Suriye askeri, istihbarat ve politik kontrolünün kesinkes son bulması ve Suriye'nin Lübnan'ın egemenliğini tanımasını sağlanması; Suriye'nin Lübnan'da gerçekleşen suikastların ve politik krizlerin sorumlusu olduğu; İsrail düşman olarak nitelendirmekle birlikte Lübnan'nın, tek başına Arap-İsrail savaşının bir cephesi olmaması gerekliliği ve Hizbullah'ın, Suriye ve İran'ın savaş isteyen politikalarının bir parçası olmaktan vazgeçmesi ve Lübnan'ın egemenliği için çalışması oluşturmaktadır.⁵⁷

Lübnan içinde barındırdığı birçok etnik ve dini yapıdan meydana gelen bir ülkedir. Bu çok çeşitliliğin dağılımına bakıldığında, her grup ve mezhep kendine ait bölgelerde faaliyet göstermekte, toplumsal etkileşimin sınırlı tutulduğu bir toplum yapısı göze çarpmaktadır. Ekonomik ve sosyal hayattaki ülke içerisindeki büyük farklılıklar, Lübnan'ın toplumsal olarak ayrışmasına ve cepheleşmesine de zemin hazırlamıştır.

Lübnan, sadece ekonomik olarak ayrışmanın ve kutuplaşmanın olduğu bir toplum değil aynı zamanda dini inançları ve mezhepleri gereği birbirlerinden ayrılan ve kutuplaşan toplulukların yaşadığı bir toplum olarak da göze çarpmaktadır. Örnek olarak iyi eğitilmiş ve maddi olarak durumları iyi olan Sünniler ve Marunîler, bu özellikleri ile Şiilerden ayrılmaktadırlar. Ekonomik sınıf ayrılığı bile tek başına silahlı/silahsız çatışmalara sebep olmak için yetecekken buna mezhep ve din farklılıklarının getirdiği hayatı farklı okumanın eklenmesi, gruplar arasındaki ayrışmaları ve çatışmaları daha da arttırmaktadır.⁵⁸

Arap Ayaklanmaları sonrasında Lübnan

Lübnan'ın Hariri suikastı sonrasında, bölgesel ve ulusal aktörlerin müdahil olmaları ile derinleşen iki cephe yapı, birçok bölge ülkesinin Lübnan siyaseti üzerinde etkili olma çabaları içerisinde girmesine de zemin hazırlamıştır. Lübnan stratejik konumu açısından Batı'nın Ortadoğu'ya açılan kapısı konumundadır. Ülke ayrıca Batılı değerlerin Ortadoğu'ya girdiği noktalardan birini teşkil etmektedir. Batılı ülkelerin Lübnan'a ilgisi, ülkedeki Hristiyan kimliği ve kültüründen de kaynaklanmaktadır. Lübnan'ın Batı'nın etkisine bu kadar açık olması da ülkenin bu dini kimliği ve kendine özgü yapısıyla yakından ilgilidir. ABD ve Fransa için 'Hristiyan nüfuslu' bir Lübnan bölgedeki bir denge unsurudur. Ülke tüm bu özellikleriyle, genellikle dış

⁵⁷ TÜR, Özlem, AYHAN, Veysel, “İçsel Dinamikler ve Ulusal Aktörler Bağlamında Lübnan Krizinin Analizi”, a.g.m, s. 2-3.

⁵⁸ ARAFAD, Muhammad, BOZKURT, Abdulgani, “Lübnan Siyasetine ve Sosyo-Ekonomik Yapısına Yön Veren Kurumlar Aracılığı ile Lübnan'ın Yönetenleri ve Yönetilenleri”, www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=60328

aktörlerin çıkarlarını gözetmek ve yeni kazanımlar elde etmek için kullandıkları bir sıçrama noktası haline gelmiştir.⁵⁹

Böylece Lübnan bugün Ortadoğu coğrafyasında, bölgesel denklemin ve güç dağılımının iç siyasete doğrudan yansıdığı bir ülke figürünü temsil etmektedir. Bu nedenle, Lübnan örneğini iç dinamiklerin, dış dinamikler ve dış aktörler tarafından doğrudan etkilendiği ve iç uzlaşının *dış onaya* ihtiyaç duyulduğu bir ülke olarak nitelerek gerekmektedir. İşte tam da bu noktada ortaklıkçı demokrasi değerlerinin ve geleneğinin Lübnan'daki geleceği 'dış onay'ın devamı ile yakından ilişkilidir.

ABD'nin bölgede İran'ı tehdit olarak algılaması, Lübnan'daki bu iki grup arasındaki mücadelenin İran'ın desteklediği 8 Mart grubunun hâkim güç olmaması için 14 Mart grubuna açıkça destek olduğu bilinmektedir. Bunları yaparken ABD'nin bölgesel kaygıları ön plana çıkmaktadır. İran'ın Lübnan'ı Hizbullah aracılığı ile yönetme isteği, ABD tarafından kaygı ile karşılanmıştır. Hizbullah, zamanla siyasallaşıp ülkede güçlü bir yer edinerek, Lübnan siyasetinin ülke içindeki meşru taraflarından biri haline gelmiştir.⁶⁰

Ortadoğu'nun Arap ayaklanmaları sonrası ortaya çıkardığı yeni denklem, 1976 yılında olduğu gibi taraflar arasında adı konmamış bir mutabakatı beraberinde getirebilir. Bu mutabakat içinde Suudi Arabistan da yer alacaktır. Zira İran'ın Şiilik temelinde Ortadoğu'da etkinliğini yaymasından kaygı duyan ülkelerin başında Suudi Arabistan gelmektedir.⁶¹ Bu nedenle ABD'nin, İran'ı dengeleyici diğer bölgesel aktörlerle çok daha sıkı ilişki içinde olması gerekmektedir. Diğer önemli konu ise oluşmaya başlayan üçüncü cephe, Ürdün, Mısır, Suudi Arabistan ve Körfez Emirliklerinden meydana gelen "ılımlı Sünni Blok"tur. Türkiye'nin de bu blok içinde yer alması Amerika tarafından arzulanan bir gelişmedir.⁶²

Suriye Etkisi

Suriye'de 2011 yılından bu yana yaşanan gelişmeler göz önüne alındığında, Suriye'den göç eden mülteciler başta bölge ülkeleri Lübnan ve Ürdün'e göç etmişlerdir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 10 Temmuz 2013 tarihli açıklamasında, Lübnan'da 587,000 Suriyeli mülteci bulunduğu işaret etmiştir.⁶³ Bu verilere göre bu rakam Lübnan nüfusunun yaklaşık yüzde 10'una tekabül etmektedir. Lübnan hükümeti ülkede yaşayan

⁵⁹ ÇELİK, Ümit, "İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan", s. 147.

⁶⁰ KAZTMAN, Kenneth, "Terörizm: Ortadoğu'da Terör Örgütleri ve Terörü Destekleyen Devletler", çev. Mevlüt Tikenci, *Avrasya Dosyası*, Cilt 3, Sayı 2, 1996, s. 56.

⁶¹ OYTUN, Orhan, "Suriye'nin Bölgesel Pozisyonu Güçleniyor: Kral Abdullah ve Beşar Esad'ın Beyrut Ziyareti", *Ortadoğu Analiz*, Eylül 2010, Cilt 2, Sayı 21, s. 26.

⁶² KÖSE, Talha, "Değişen Ortadoğu Denkleminde İsrail-Lübnan Krizi ve Türkiye'nin Rolü", *Akademik Ortadoğu*, Cilt 1, Sayı 2, 2007, ss: 57-92, s. 77.

⁶³ UN Security Council, SC/11056, 6994th Meeting, 10 Temmuz 2013.

Suriyeli sayısının bir milyonu aştığını ifade etmekte ve mültecilerin Lübnan ekonomisine bir yük getirdiğini dillendirmektedir. Söz konusu BM Güvenlik Konseyi toplantısı ayrıca, Lübnan'daki siyasi partilerin komşu ülkelerdeki (yani Suriye'deki) krize mühadil olmaktan kaçınmaları hususuna değinerek, Lübnan'da olası bir iç karışıklığın önüne geçmesi gerekliliğine zımnen de olsa dikkat çekmiştir.

Suriye'deki gelişmelerin mezhepsel yapısı krizin Lübnan'a doğrudan etkide bulunmasına neden olmuştur. Zira Lübnan'ın siyasi yapısı mezheplerin/etnik aidiyetlerin dengesi ve güç dağılımı üzerine inşa edildiğinden, ülkedeki farklı mezhep grupları Suriye'deki gelişmeleri sekteryen bir mesele olarak okumuşlardır. Lübnanlı Şiiler ve Hizbullah Esad ve Baas Partisi'be destek verirken; Hariri liderliğindeki Gelecek Hareketi, Marunilerin Ketaib Partisi, Samir Caca'nın Lübnan Güçleri ve Durziler Esad rejimine karşı bir tutum sergilemektedirler.

Özellikle, 14 Mart hareketine yakınlığı ile bilinen istihbarat şefi Visam Hasan'ın suikast sonucu öldürülmesinin arkasında Suriye'nin ve Hizbullah olduğunun düşünülmesi de Lübnan'da Hariri suikastı sonrası dönemi anımsatmaktadır. Aslında şu anda Suriye iç savaşının Lübnan gruplarına yansımaları 8 ve 14 Mart hareketi üzerinden çok, Hizbullah (*Nusayri*) – Sünni çatışması çerçevesinde değerlendirilmelidir. Zira Hizbullah'ın Suriye'de savaşaçağını açıklaması ile muhalifleri destekleyen Sünniler de kendi milis güçlerini oluşturarak Lübnan'da Hizbullah ile yer yer çatışmaya başlamıştır. Lübnan siyasal yapısının en büyük denklemlerinden biri olan Maruniler ise Sünni hareketin aksine, Suriye'de rejim değişikliğinden yana bir tavır sergilememekle beraber Ortadoğu'da artan İslam etkisi ve bu etki alanındaki partilerin ülkelerin yönetimine gelmesi sonrasında, Suriye'deki olası rejim değişikliğini göz önünde bulundurulmaktadır. Beşar Esad ve Baas iktidarının göreceli olarak Lübnan'daki çoklu güç dağılımını ve etnik-mezhepsel bağlılıkların devamını sağlayacak olması bakımından zımnen detsek vermektedir. Bu düşünce Marunilerin, Suriye de bildikleri bir yönetimi İslam düşüncesini daha yoğun besleyen bir yönetime tercih etmektedirler. Zira Maruniler Suriye'nin Lübnan'daki etkisinin tarihsel sonuçlarını bilmekte ve ileride Lübnan'da yaşayabilecekleri olumsuzluklara karşı Esad'ın görevde kalmasını tercih etmektedirler. Bu durum Lübnan'ın Hariri suikastı sonrası yaşanmakta olan iki cepheli siyaseti (8 ve 14 Mart) dönüştürme potansiyeline de açık tutmaktadır.

Sonuç olarak, Lübnan'ın karmaşık siyasi denklemi birden çok aktörü içine çekerken, Lübnan siyasal krizine müdahil iç ve dış aktörlerin Suriye, İran, Suudi Arabistan, İsrail ve ABD meseleye farklı yaklaşımları neticesinde var olan *kırılğan* zemini daha da karmaşık hale getirmiştir.

Sonuç Yerine

Ortaklıkçı demokrasiye dayalı siyasal sistemi, demografik yapısı ve farklı mezhepleri ile Lübnan'ı, iç savaş döneminde ve sonrasında Ortadoğu'nun bölgesel dinamiklerinden bağımsız değerlendirmek elbette mümkün değildir. Suriye ve İran'ın Lübnan iç politikasındaki etkisi ve iç savaş yıllarında soruna müdahil olan FKÖ ve Filistinlilerin ülkeye göçü, Ortadoğu'daki gelişmelerin Lübnan'ı derinden etkilediğine işaret eden unsurlardan bazılarıdır. Ayrıca mezhepsel aidiyetlerin ve kimliklerin etkin varlığı, Lübnan'da ulus inşa ve teritoryal kimlik oluşturma süreçlerinde etkili olan dinamiklerin başında gelmektedir.

Dış dinamikler ve dış aktörlerin iç siyasete yansımaları 8 ve 14 Mart Harekelerinin yönünü belirlerken, bu iki grubun varlığını ve etkinliğini, dış aktörleri göz ardı etmeden değerlendirmek gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Lübnan'da 8 ve 14 Mart Hareketleri üzerinden devam eden toplumsal ve siyasal ayrışma, devlet yapısının etkin bir şekilde işlemesine de engel olmaktadır. Dış aktörlerin ülke siyasetine müdahil olması ile birlikte 2005 sonrası daha da istikrarsızlaşan Lübnan, tarihsel olarak çoklu güç paylaşımı dayalı yapısı ile kırılgan bir zemine sahiptir. Birçok iç çatışma ve savaş yaşayan Lübnan, geçmiş ile karşılaştırıldığında mezheplerarası bölünmenin dış müdahaleler ile sürekli siyasal krizlerin yaşandığı bir ülke konumuna gelmiştir.

1943 yılında inşa edilen ortaklıkçı demokrasi zemini, Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerin neticesinde (örneğin Filistin meselesi ve İsrail'in müdahaleleri) Lübnan iç savaşı sonucunda sekteye uğramıştır. Ortaklıkçı demokrasi zemininin zarar görmesinde Lübnan'ın cemaat ve mezhep temelli siyasal yapıya sahip olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Cemaat ve mezhep temelli düzen toplumsal ayrışmayı da meydana getirmiş olup, bu ayrışma iç savaş dönemindeki gelişmeler ile birlikte doruğa ulaşmıştır. Uluslararası ve bölgesel aktörlerin meseleye müdahil olup Taif anlaşması imzalanırken, iç savaş sona ermiş ve ortaklıkçı demokrasi yapısının tekrar gözden geçirilerek daha eşitlikçi bir yapıya kavuşmasına çalışılmıştır. İç savaş sonrası dönemde siyasette önemli figür olan Refik Hariri'nin suikast sonucu öldürülmesi, mezheplerarası ayrımı farklı bir boyuta taşımıştır. Bu ayrışmanın temelinde, Lübnan'daki mezheplerin değişen toplumsal algıları ve iç savaş sonrasındaki dönemde Suriye'nin ülke içerisindeki etkinliği belirgin olmuştur. Zaman içerisinde değişen demografik yapının ortaya çıkardığı, ortaklıkçı demokrasi yapısının tartışılmaya başlanması ve dış ülkelerin müdahaleleri ile Lübnan'da siyaset yapısı iki temel aktör üzerinden yapılanmaya başlanmıştır. İki grup arasındaki (8 ve 14 Mart Hareketleri) derin görüş farklılıkları ve ülkede yaşanan siyasi suikastlar neticesinde Lübnan, siyasal istikrarını sağlayamamıştır.

İstikrarsız siyasi yapının ortaya çıkmasında mezhep kotalarına dayalı ortaklıkçı demokrasi yapısının varlığı kuşkusuz aşıkardır. Lübnan'da iç ve dış

siyaset iç savaş öncesi dönemde din temelli ayrışmalara sahne olurken, iç savaş sonrasında Hariri suikastının etkisi ile farklı mezhepsel ve bölgesel dinamikler üzerinden okunmaya başlanmıştır. Arap ayaklanmaları ve Suriye'deki olaylar neticesinde de Lübnan'daki güç dengelerinin bölgesel dinamiklerin değişimine açık olduğu bir kez daha tezahür etmiştir. Arap ayaklanmaları sonrasında Suudi Arabistan, İsrail, İran, Katar ve Ürdün'ün yürüttüğü siyasetlerin yarattığı rekabetçi zemin, ülkede siyasi reform ihtiyacının gereksinimini ortaya koysa da, mevcut yapının tesisi (*Paylaşılmış Varlık Paktı*'nın devamı) bölgesel ve küresel aktörlerin tercihi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sunni çoğunluğun azınlık olan Nusayriler tarafından yönetilegelmiş olası ve Lübnan'daki sekteryan yapı Esad'ın Baas iktidarını meşrulaştırmakta, bununla birlikte Suriye'de yaşanacak bir değişim ve Hizbullah'ın proaktif bir konumda yer alması Lübnan'daki aktörlerarası ayrışmayı derinleştirecektir. Bir diğer nokta ise, özellikle Hariri suikastından sonra mezheplerarası bölünmenin Müslüman-Hristiyan ayrışmasından ziyade Lübnan'ın egemenliği ve geleceği üzerinden bir siyaset tartışmasına dönüşmüş olması Suriye'de süregelen krizin Lübnan'a etkisinin son derece belirgin olacağına işaret etmektedir. Zira Sunni-Maruni ittifakı iç savaş yıllarından sonra Lübnan iç siyasetine farklı bir dinamik getirmiş; 1975-89 yılları arasında 'Müslüman-Hristiyan' ayrışmasını 'Lübnanlılık' vurgusu ile değiştirmiştir.

Bu çerçevede, Lübnan'da ortaklıkçı demokrasi modeline ihtiyaç zaruri bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira ortaklıkçı bir siyasal zemin çoğul toplumlarda mutabakat ve birlikte yaşam için istikrarlı bir yapı kurulması sağlamakta ve Arend Lijphart'ın kuramı dahilinde irdelendiğinde bu yapının devamı tesisi için farklı mezheplerden olan toplum liderlerin dört ana koşula rıza göstermeleri gerekmektedir. Bunlar; liderlerin kritik dönemlerde ayrışmaya (fragmentation) sebebiyet verecek tehlikeleri gözetmek ve ortaklıkçı bir çözüm üzerinde davranış sergilemeleri; liderlerin yine sistemin devamı için taahhüt vermeleri ve dayanışmayı tesis etmeleri; ortak anlayış çerçevesinde farklı grupları ayrıştıran engellerin kaldırılmasına yönelik çaba göstermeleri; ve de farklı grupların taleplerini göz önüne alarak liderlerin kabul edilebilir çözümler üretmesi gerekmektedir.⁶⁴ Bağımsızlık sonrası çoğul bir toplum barındıran Lübnan'da söz konusu model tesis edilmiş olsa da, Ortadoğu coğrafyasının güç denklemi inşa edilen güç paylaşımı zeminine farklı dönemlerde müdahil olmuşlar ve bölge siyasetlerini kısmen de olsa Lübnan üzerinden yürütmeye çalışmışlardır. Tüm bu gelişmeler de Lübnan'daki ortaklıkçı çoğul siyasi yapının dış onaya ihtiyaç duyularak kalıcılığını sürdürebilmesine neden olmuştur.

⁶⁴ Arend Lijphart, "Typologies of Democratic Systems", *Comparative Studies* 1(1), 1968; Arend Lijphart, "Consociational Democracy", in *Consociational Democracy: Political Accomodation in a Segmented Society*, Kenneth McRae, Toronto: McClelland and Stewart, 1974'den aktaran Jabbra & Jabbra, a.g.m.

Diğer bir deyişle, Lübnan'daki güç denkleminin sürdürülebilmesi ve kırılgan yapının korunması Ortadoğu coğrafyasının alacağı şekil ve de bölge ve küresel aktörlerin sergileyeceği yaklaşımlarla doğrudan bağlantılı bir mesele haline gelmiştir.

